

נח

— איז דאך נח געווען א משך זמן
בדורו של אברהם!"

און כאטש אז בתחלת ימיו האט
אברהם לכאורה נאך ניט דערגרייכט צו
דער שלמות המדריגה פון "צדיק", ביז
אז עס שטייט אין מדרשי "שהי אבינו
אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי
עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו"¹⁰
און ערשט דערנאך איז ער געווארן
מכיר את בוראו —

איז אבער נאך פאר זמן בן נ"ח שנה
האט ער שוין לכל הדיעות" מכיר גע-
ווען את בוראו; און דערצו נאך — א
הכרה בכח עצמו, ווי דער רמב"ם איז
מאריך בריש ה' ע"ז, ווי אזוי אברהם
איז פון זיך אליין צוגעקומען צו וויסן
און מכיר זיין דעם איבערשטן, ולא הי'
לו מלמד ולא מודיע דבר"

[ניט ווי נח, וואס זיין ידיעת והכרת
הבורא איז (ווי ס'איז משמע¹¹) ניט גע-
ווען בכח עצמו, און ווי מיר געפינען
בנוגע סוד העיבור בפירוש, אז ער האט

אברהם, וטעם בדורותיו בדורו בעת המבול ובדורות
שהיו אחריו.

(8) בניצוצי זהר לזהר שם מתרץ דאז לא נקרא
עוד דורו של אברהם שעודנו נקרא אברהם, ודוחק
הוא שהרי בחז"ל כ"י נקרא בכל מקום, אברהם" גם
כשמדובר בזמן שהי' נקרא אברהם (ראה ברכות יג,
א). ועוד: לפי צ"ל דאלו הי' בדורו של אברהם
הכוונה רק לאחרי שאברהם הי' בן תשעים שנה
ותשע שנים, שאז א"ל הקב"ה, לא יקרא עוד את
שםך אברהם" (לך יו, א. ה.).

(9) ב"ר פליט, ח.

(10) וכמ"ש הרמב"ם ה"ל ע"ז פ"א ה"ג (נעתק
לקמן בפנים).

(11) ראה לקמן רס"ב.

(12) מדברי הרמב"ם שם ה"ב וג' שזה הי'
החידוש דאברהם.

א. אויפן פסוק (בתחלת פרשתנו)
„אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי'
בדורותיו", זיינען דא צוויי פירושים¹ (ווי
רש"י ברענגט בפירושו על התורה)
אינעם דיוק פון „בדורותיו" — „יש
מרבותינו דורשין אותו לשבח כ"י ויש
דורשין כ"י". לויט דער דעה אז „בדו-
רותיו" מיינט ניט לשבח זאגן רז"ל (ווי
רש"י איז מפרש): „לפי' דורו הי' צדיק
ואילו הי' בדורו של אברהם לא הי'
נחשב לכלום".

איז ניט גלאטיק דער לשון „אילו הי'
בדורו של אברהם": אברהם איז גע-
בארן געווארן נ"ח שנה לפני מיתת נח² —
ווי דער סימן פון אבן עזרא³
„ואברהם אבינו בן נ"ח כאשר מת נח"

(1) סנהדרין קט, א. ב"ר פ"ל, ט. תנחומא פרשתנו
ה. זח"א ט, א (תוספתא). תנחומא באבער פרשתנו ו.
וראה לקמן הערה 4.

(2) לשון רש"י עה"פ. ועד"ז הוא בתנחומא
באבער שם. ובשאר מקומות שבהערה 1 ליתא.

(3) לשון רש"י עה"פ. וראה מפרשי רש"י (רא"ם,
גרי"א, ועוד. ולפי' הענה יוסף לתנחומא שם, מפורש
הוא בתנחומא שם) דלכ"ע אם הי' בדור צדיקים והי'
צדקתו כמו שהי' בדורותיו לא הי' נחשב לכלום.
אלא דפליגי בכונת התורה בתיבת „בדורותיו" —
אם לשבח הוא דאזא או לגנאי.

(4) ועד"ז הוא כוזה שם, אבל בד"ר אחרין לא
הי' נחשב לכלום כמו דרא דאברהם ודרא דמשה
ודרא דדוד. בתנחומא: תמים הי' דוד המבול ובדור
הפלגה שאלו הי' בדורו של אברהם אבינו לא מצא
דין ורגלי. בב"ר שם ליתא בדורו של אברהם. ושם
א"י. אלו הי' בדורו של משה או בדורו של שמואל.
בסנהדרין (ותנחומא באבער) שם „בדורות אחרים"
ולא נזכר שם דור פריי.

(5) וי"ל שמטעם זה לא נזכר בב"ר שם דורו של
אברהם.

(6) פרשתנו עה"פ.

(7) והוא מפרש שבדורותיו כולל גם דורו של

אפילו מ'אל טייטשן אז „דורו של אברהם“ מיינט און הויבט זיך אן (ניט פון זמן אברהם'ס עבודה מיט זיך, נאָר) פון זינט ער האָט אויפגעטאָן מיט אַנ-דערע — „את הנפש אשר עשו בחרן“²², און ווי די גמרא²³ זאָגט אז דוקא פון דע-מולט האָבן זיך אָנגעהויבן די שני אלפים תורה²⁴ — איז דאָך אויך דער אויפטו געווען כמה יארן פאַר מיתת נח, ווי די גמרא זאָגט²⁵: „גמירי דאברהם כההיא שעתא בר חמשין ותרחי הוה“.

ב. וועגן דעם גיל ווען אברהם הכיר את בורא וזינען דאָ כמה דעות: בן ג'²⁶, בן מ', בן מ"ח²⁷, בן נ'²⁸.

דער רמב"ם אין הל' ע"ז²⁹ זאָגט אז „בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו“³⁰. זאָגט אויף דעם דער ראב"ד

עס געלערנט פון (חנוך³¹) ומתושלח³² זיין זיידען. ובפרט, לויט ווי דער רמב"ם שרייבט³³ אז מתושלח האָט געהאַט אַ בימ"ד³⁴ און אַ ב"ד³⁵ איז דאָך זיכער אז זיין הויפט אייניקל נח³⁶ איז געווען דאָרט און געלערנט דאָרט. ער האָט מקבל געווען פון אַנדערע פאַר אים (און ער³⁷ איז אויך דער חילוק בנוגע זייער הנהגה: „נח“³⁸ הי' צריך סעד לתומכו, אבל אברהם הי' מתחזק והולך בצדקו מאליה)³⁹ —

איז ווי איז מתאים צו זאָגן „אילו הי' בדורו של אברהם כו“, בשעת אז נח איז יע געווען אַ משך זמן אינעם דור פון אברהם (שוין נאָך דעם ווי אברהם „הכיר את בוראו“)⁴⁰?

13) פדריא רפיח.

14) ראה רידל שם שכלל בפדריא. וראה ג"כ

סדר הדורות שנת אלף נו.

15) מרינ ח"ב פל"ט.

16) באחרונים שלא נמצא מקור לזה. ואולי הוא

מדרש אבכיר הובא ביל"ש בראשית רמז מב ש"ה

שונה ט' מאות סדרי משנה.

17) אולי המקור פדריא הנ"ל שהרי, עיבור הוא

כב"ד, וסוד העיבור רק החכמים הגדולים יודעים

אותו ואינן מוסרין אותו אלא לסמוכים נבונים

(רמב"ם הל' קדוה פ"א, ד).

18) להקיר מבמדביר פ"ד, ח שמסר לו בגדי

אדמה (כה"ג).

19) פרשי ריש פרשתנו ד"ה את האלקים.

מתחומא פרשתנו שם. דעת ר"נ כ"י בביר פ"ל שם.

20) ראה בארוכה עקדה (פ' לך שער טו. ובחזות

קשה שער שני). ובכ"מ.

21) ולהקיר (בתירוח בדוחק עכ"פ). דעשרה

דורות מנה ועד אברהם (אבות פ"ה מ"ב). או י"ל

כסגנון אחר: „נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו“

מדבר בהזמן דא, היינו בדור המבול ולפני המבול,

ולגבי דור המבול נאמר ואפ"ל „תמים הי' בדורותיו“

(ולא לגבי דורו של אברהם).

אבל בתחומא שם מפורש (כ"ל הערה 4) „בדור

המבול ובדור הפלגה, ואברהם בעת ההפלגה הי' בן

מ"ה שנה. ונמצא נח חי אחרי ההפלגה עשר שנים

(סדר עולם פ"א). וגם מפרשי ריש פרשתנו „הואיל

והזכירו ספר בשבחו“ מוכן דהנאמר בקרא „נח איש

צדיק תמים הי' בדורותיו“ הוא לא (רק) הקדמה

להנאמר לאחריו, כ"א כמו מאמר המוסגר ע"ד שבחו

של נח (בכ"ל, היינו במשך כל ימי חייו).

22) לך יב, ה.

23) ע"ז ט, א.

24) וראה חדא"ג נדרים לב, סע"א.

25) נדרים שם. ביר פ"ל, ח. ושו"נ.

26) ביר שם. ושו"נ.

27) דיעה הא' בפסיקתא רבתי פ' כא.

28) „הל' ע"ז וחוקות הגוים“ זהו השם המלא

דההלכות כבדפוס ראשון, קושטא רס"ט (בראש ספר

היד במנין המצות על סדר ההלכות שברמב"ם, וכן

בכותרת לספר המדע, והכותרת להל' אלו). ועוד.

ובדפוסים שנגעה בהם יד הצנזור כולל הדפוסים

שלפניו (ווארשא, ווילנא, וצ'לום מהם) בראש הספר

„הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העכו"ם“

(הכוותים) וכיו"ב בשאר הכותרות. ובכותרת להל'

ע"ז: „הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם“. ועד"ז שינו

בכרכי מקומות בגוף ההלכות.

29) פ"א ה"א.

30) וכ"ה ברד"ק תולדות כו, ה. במאירי בחבור

התשובה (מאמר א פ"ז ד"ה אמנם קצת יש חכמים);

והוא אמרם בהגדה אחרת הביאה הר"ם ז"ל בן

ארבעים שנה הכיר את בוראו. ובפתיחתו למס' אבות

(ד"ה וחי זה) הביא זה סתם, לא בשם הרמב"ם.

בוראו?³⁸

אויך דארף מען פארשטיין: וויבאלד אַז אַפּשׂר לקיים זה וזה (סיי די דיעה אַז בן שלש הכיר את בוראו און סיי די דיעה אַז ער איז געווען בן ארבעים) און דער רמב"ם אליין רעדט בתחלת ההלכה וועגן דעם ווי אברהם איז געווען בקטנותו — „כיון שנמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב כו'“, איז פארוואס דערמאנט ער ניט בפירוש, אַז אין דער צייט ווען „התחיל לחשוב כו'“ איז ער געווען בן שלש שנים³⁹.

ג. וועט דאס זיין מובן בהקדם כללות הביאור אין רמב"ם הל' ע"ז. אין דעם ערשטן פרק הויבט אַז דער רמב"ם: „בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול“, און נאָכדעם ווי ער איז מבאר בארוכה זייער טעות איז ער מסיים „וזה הי' עיקר ע"ז“.

דערנאָך איז ער ממשיך (אין הלכה ב:), „ואחר שארכו הימים עמדו בבני אדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני כו'“, און ער איז מפרט ומסביר ווי מ'האט אָנגע-הויבן דינען כוכב פלוני כו' און איז מבאר באריכות ווי מ'איז שפעטער אַרונטער ביז צום נידעריקסטן שלב פון ע"ז. „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ולא הי'

י'ש אגדה בן שלש שנים שנאמר⁴⁰ עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב“.

דער כסף משנה איז מסביר, אַז אַפּשׂר לקיים זה וזה דבן שלש שנים הי' כשהתחיל לחשוב כו'⁴¹ להכיר בוראו אבל כשהי' בן ארבעים השלים להכירו⁴². ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההיכרא דהיינו כשהי' בן ארבעים שנה. וצ"ל שהי' גורס . . . בן ארבעים⁴³ . . . ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים“.

מ'דארף אָבער פארשטיין: וויבאלד די גירסא הנפוצה אין מדרשים שלפנינו⁴⁴ איז „בן מ"ח“ שנה הכיר אברהם את בוראו — פארוואס האָט דער רמב"ם אָנגענומען דוקא די גירסא אַז „בן ארבעים שנה“⁴⁵ הכיר אברהם את

(31) תולדות כו. ה.

(32) בכס"מ „והגהות כתבו בשם הרמ"ד. וראה הגהות מיימוניות לפנינו סק"א. אבל בסק"ב שם כתב (ע"ז שכתב הרמב"ם בן ארבעים שנה הכיר) כרבי יוחנן כו' בן מ"ח שנה הכיר כו' ולא כר"ל שאמר בן שלש שנים.

(33) ועד"ז הוא במגן אבות להתשבין בתחלתו. וראה גם מאירי שבהערה 30.

(34) ראה ב"ר (הוצאת תיאודור-אלבק) פס"ד, ה בחילופי נוסחאות פניה בב' כתי' דבר שם.

(35) כמו שהוא בכ"מ במדרש — ראה בהגסמן בכ"ר פ"ל ופס"ד שם.

(36) וכן הגיה בהגה"מ ברמב"ם וממשיך. וכן כתב הר"ר אלעזר בן ר' יביק בשרש קדושת היתודי. וכן בכמה דפוסים וכת"י (הובאו ברמב"ם ספר המדע ירושלים תשכ"ד).

(37) ובפרט שהגירסא בן מ"ח יש לה מקור במק"א. שהרי בדור הפלגה הי' אברהם בן מ"ח ולא מצינו שנשתתף בעצתם (פרש"י לב"ר פס"ד, ד). ועד"ז כתב במגן אבות שם, ויצא להם זה המספר (דבן מ"ח הכיר) לפי דעתם כי בשנת מות פלג נפלגה הארץ ואז הי' אי"א בן מ"ח שנה כו' ובראותו התפלגות לשונם ובלבולם הפך כוונתם נתקיימה לו אמונת ההשגחה ואז הכיר את בוראו בשלימות. וכתב שם דהגירסא בן מ' היא „גירסא משבושת“ והנוסחא המדויקת היא בן מ"ח.

(*) ראה הלשון ברוקח שם לפנינו. וצ"ע.

(38) בצעפני על הרמב"ם כאן: ועי' ביב ד' צא דעשרה שנים הי' חבוש ואח"כ בחרן הוה בן ג"ב כמבואר בע"ז ד' ט. ע"ש. והיינו שזוהי מקור שיטת הרמב"ם שהכיר את בוראו בן ארבעים לא בן מ"ח. אבל להעיר שהרמב"ם כאן לא הזכיר שהי' כלא, אף שכתבו במרני ח"ג פכ"ט.

(39) אף ש"ל שרמזו במש"כ „ונגמל“. ואדרבא ע"ז מוסיף ביאר (1) למה דוקא אז התחיל כו' (כי נגמל הי' סימן גדלות) (2) בתחלת ג' שנים (נגמל הי' לסוף כד חודש (גטין עה, ב)).

ביי, שכל המודה בע"ז כופר בו ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם כו". נוסף לזה: ויבא לד אן אויך בני נח זיינען געווען מצווה על ע"ז, ווערט מיט דער אריכות באוואַרנט, אז כאַטש אין משך פון כ"כ דורות פון זינט ימי אנוש ואילך האָט מען געדינט ע"ז, ביז אז, פשט דבר זה בכל העולם, זאל מען ניט מיינען אז ביי זיי איז דאָס ניט געווען קיין איסור, נאָר זיי האָבן דער-מיט עובר געווען אויף ציווי השם.

דער רמב"ם אָבער דערמאָנט ניט אין דעם גאַנצן פרק, אז אדם הראשון איז נצטווה געוואָרן אויף ע"ז, און איז בכלל ניט מדגיש דעם גודל האיסור בדבר אויך אין יענע זמנים.

קומט אויס, אז דער המשך ובאריכות סיפור הענינים אין גאַנצן פרק איז לכאורה בלויז אַ סיפור מאורעות, וואָס האָט קיין שייכות ניט צום ספר היד פון רמב"ם וואָס ענינו איז — הלכות.

(41) דהל' ע"ז היד.

(42) וראה הל' מלכים שם היב.

(43) לשון הרמב"ם הל' ע"ז שם היב.

(44) ובפרט שהטעות שבימי אנוש (בתחלת הפרק) אינו ענין ע"ז שבין מוזהרים עלי, כא ענין השיתוף, שמשלשון הרמב"ם בסהמ"צ מ"ב משמע שנאסר לבני ולא לבני. ראה סהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה' בתחלתה. וידועה השקטת בזה — ראה ד"ה באתי לגני תשי"ג סיג. ושיג. וראה גם ס' הערכים בהיד ח"ב ע' שמג. ושיג. ואכ"מ.

(45) משא"כ במור. ואמנם האריך בענין זה במור' ח"ג פכ"ט.

לפי המבואר במור' שם (פכ"ט ומ"ל) ש.הכוונה הראשונה מן התורה כולה היתה להסיר ע"ז ומהות זכרה (פכ"ט). כי עיקר התורה להסיר הדעת ההוא ולמחות זרעו של עכור' (לשונו שם ספ"ל). נמצא לכאורה שהדעת דבר זה, תחת ואופני ע"ז שהיו עד ימי אברהם, נוגע להידיעה והבנת תוכן הציוויים השייכים לע"ז, שהכל בכדי להתרחק ולהסיר מאתנו דעות ועבודות כוזבות אלו שהיו נפוצות בעולם, כמו שמבאר במור' שם באריכה.

אמנם [נוסף ע"ז שאז נוגע בעיקר הידיעה דעובדי

שום אדם מכירו. . אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר, ועל דרך זה ה' העולם הולך ומתגלגל עד שגולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו.

און אין הלכה ג איז ער מבאר באריכות ווי אברהם איז צוגעקומען להכיר את בוראו און וועגן אלע מעשים וענינים נעלים וואָס ער האָט געטאָן נאָכדעם איינצופלאַנצן דעם „עיקר גדול“ (הכרת הבורא ועבודתו) אין האַרצן פון „אלפים ורבבות“, ביז „הודיעו ליצחק בנו. . ויצחק הודיע ליעקב. . ויעקב למד בניו כו“, און ווי ס'איז געווען דער מצב פון בני יעקב ביז דער אויבערשטער האָט געשיקט משה רבינו און געגעבן די מצות צו אידן, און — דאָס אַלעס מיט אַן אריכות גדולה.

וואָס לכאורה איז דאָס ניט מובן: דער רמב"ם איז אַ ספר פון „הלכות הלכות“ (ווי דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו), ניט קיין ספר וואָס דערציילט דברי ימי עולם אָדער אפילו דברי ימי ישראל —

טאָ וואָס איז נוגע להלכה די גאַנצע אריכות פון כל הפרק, ווי אַזוי ס'איז גע-ווען די השתלשלות הירידה פון עובדי ע"ז פון זינט ימי אנוש און ווייטער, ביז צום זמן ווען „בחר ה' בישראל לנחלה והכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהי' משפט ע"ז וכל הטועים אחרי"?

ווען דער רמב"ם וואָלט מקדים געווען, אז אדם הראשון איז נצטווה גע-וואָרן על (איסור) ע"ז, וואָלט מען גע-קענט פאַרענטפערן (עכ"פּ בדוחק), אז אריכות הנ"ל איז נוגע צו דעם וואָס דער רמב"ם שרייבט ווייטער אין פרק

כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותן כו' ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעובדן, ובענין הזה צוה ואמר כו' כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא; און אין ווייטער-דיקע הלכות איז ער ממשיך אז, צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים (וועגן עבודה זרה) כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדברי⁴⁸ . . . וכל"ה הלאווין האלו בענין אחד הן והוא שלא יפנה אחר ע"ז כו'⁴⁹ ולא ע"ז בלבד הוא שאסור להפנות אחרי במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעקרי התורה כו'⁵¹.

ה. דערפון איז מובן אז בכדי צו מקיים זיין כדבעי די מצות ל"ת ועשה פון נ"ט דינען ע"ז איז נ"ט גענוג צו וויסן בלויז די הלכות בנוגע לעשר — וואס מ'דארף טאן און וואס מ'טאר נ"ט טאן, נאר אדרבא — לכל לראש דארף בא-ווארנט ווערן בתכלית די מחשבה — און דערפאר די אריכות הגדולה בזה.

עס דארף נקבע ווערן במחשבת האדם ולבו, אז אלע בראים שבעולם האבן נ"ט קיין מציאות פאר זיך, ובמילא איז נ"טא קיין מקום מ'זאל מכבד זיין, מחשיב זיין אדער דינען ח"ו וועלכן ס'איז נברא⁵² — „לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד

ד. ויש לומר, אז דער פרק ראשון פון ה' ע"ז ואריכות עניניו איז א הקדמה כללית צו אלע הלכות ע"ז אין רמב"ם.

דער ביאור בזה:

דער חטא פון ע"ז, כאטש אז בכללות באשטייט ער פון איסורים בנוגע למע-שה⁵³ ובפועל (עבודה זרה), איז אבער תוכנו⁵⁴ ועיקרו פארבונדן מיט מחשבת האדם, הרהור הלב — דאס וואס ער טראכט בלבו ומחשבתו, אז א נברא, א מלאך, גלגל כו' איז אן אלוהה, אדער לפחות א סרסור, מציאות בפ"ע,

וואס אויך דאס איז אן איסור מפורש,

און ווי דער רמב"ם איז מפרט אין די הלכות גלייך בתחלת פרק ב: „עיקר הציווי בע"ז שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך כו' ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלקים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש כו' וענין זה הוא שהזהירה התורה עליו כו'

ע"ז, ולא האריכות בדרגת אברהם ופעולת אברהם (שבה"ג כאן), וכמבין שם, שהאריכות שם היא בשיטתם ושטותם וע"ז אברהם באו הדברים בקיצור, הנה ענין זה הוא לכאורה רק טעמי המצוה ובטהמ"צ מדובר בספרו המורה שם ולא בספרו ה"ד שהוא ספר של הלכות, ואינו מביא טעמי המצוה (ראה ה' ת"ת לאדה"ז רפ"ב בקרא).

46 אף שגם במצות מעשיות — הרהורי עבירה קשין מעבירה (יומא כט, רע"א. וראה מרג ח"ג פ"ח) וראה רמב"ם ה' תשובה פ"ז ה"ג.

47 גם של המצות והאיסורים שבמעשה. משא"כ המצות שכריש ה' יסוה"ת שענינן רק במחשבה ולב (לידע שיש שם אלקה, שלא יעלה במחשבה שיש שם אלקה אחר, ליחדו, לאהבו וליראה ממנו). ובלשון אגרת המחבר בריש ספר החינוך: שש מצות כו'.

י. וכן ליחא שם סיום הענין שכרמב"ם כאן שארכו הימים כו' וכמעט קט ה' העיקר ששחל אברהם נעקר כו'. ואדרבה, מכאן שם מה שאנו רואים היום רוב אנשי העולם מסתמכת להגדילו ולהתברר בו . . . ואין חולק עליו כו'.

(48) ה"ב שם.

(49) ה"ג שם.

(50) ויק. כל הנפנה אחרי בדרך שהוא עושה מעשה ה"ז לוקה" (רמב"ם שם). אבל גם עצם הפני' היא בלאו — ראה נ"כ הרמב"ם שם. וראה סהמ"צ להרמב"ם מל"ת י"ד. מז. ועוד.

(51) וברמב"ם שם פ"ב ה"ז: כל המודה בע"ז שהוא אמת אע"פ שלא עבדה הרי זה מחזק ומגדף כו'.

(52) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ב וי.

מארבעה יסודות ולא אחד מכל הנבראים מהו⁵³.

ויתרה מזה — די הקדמה צו הלכות ע"ז איז גוגע צום קיום פון אלע מצות, ווארום דער אפהיטן מצות ע"ז איז „עיקר כל המצות כולן“⁵⁴.

און דעריבער איז דער רמב"ם מקדים דעם גאנצן פרק א' פאר די הלכות ע"ז, אנהויבנדיק פון „בימי אנוש כו' טעו בני אדם כו' חכמי אותו הדור“ און איז מסביר אז זייער טעות איז באשטאנען דערין וואס זיי האבן געמיינט, אז „הואיל והאלקים ברא כוכבים . . וחלק להם כבוד כו'“, דעריבער איז ראוי מ'זאל זיי מכבד און משבח זיין, ביז צו בויען פאר זיי היכלות און דינען זיי ר"ל.

דערמיט גיט דער רמב"ם צו פארשטיין, אז דער עיקר וסיבה פון ע"ז, (אויך ווי עס איז געווען בימי אנוש (ווען זיי האבן דערמיט געמיינט „להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה“)), איז מופרך ניט נאר מפני ציווי וגזירת ה', נאר דאס איז היפך האמת והמצאות, היפך השכל⁵⁵, דאס האט זיך גענומען דערפון וואס „טעו בני אדם טעות גדול“ וויסנדיק „שאתה הוא לבדך“ זיינען זיי דורכ-געפאלן אין חטא ע"ז צוליב „טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא“⁵⁶.

(53) לשון הרמב"ם ע"ז רמ"ב.

(54) רמב"ם שם סה"ד. וראה לשונו במנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בתחלתו (בריש ספר היד): ספר ראשון אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחילת הכל כגון יחוד השם ביה ואיסורי ע"ז. ולהעיר שלא הזכיר שם שאר המצות שבספר המדע (הלכות דעות, ת"ת, תשובה).

(55) ועדמ"ש הרמב"ם בפי'ה"מ ע"ז פ"ד מ"ז.

ע"ש.

(56) ל' הרמב"ם שם פ"א סה"א.

און בהלכה ב' בריינגט דער רמב"ם ארויס די נידעריקערע און ערגערע אופנים פון ע"ז וואס ס'זיינען דא — זאגן, אז „האל צוה עבדו כוכב פלוני“; און די „כהנים אומרים להם שבעבודה זו תצליחו“; אדער אז דער „כוכב עצמו . . אמר להם עבדוני“ — ביז צו זאגן „שזו הצורה מטיבה ומריעה כו'“ — און אז זיי קומען מצד דעם וואס „עמדו בבני אדם נביאי שקר“ ד.ה. אז דער טעות במחשבה ובלב הנ"ל האט דערפירט⁵⁷ צו אזא ירידה, וואס איז נאך למטה פון טעות בשכל ובהבנה, נאר דאס איז אן ענין פון היפך השכל לגמרי, וואס שטאמט פון „נביאי שקר . . כוזבים אחרים“.

און דאס ברענגט ס'ס צו אינגאנצן פארגעסן על הקב"ה, ווי ס'איז געווען דעמולט — „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום כו'“ — אז בסיבת דעם טעות גדול איז מען בהמשך הזמן געגאנגען מדחי אל דחי, ביז צום מצב פון פארגעסן און ניט וויסן אז ס'איז דא א בורא עולם ומנהיגו⁵⁸.

און נאך דעם אלעם איז דער רמב"ם מוסיף לתאר (בהלכה ג') ווי אזוי אברהם אבינו איז צוגעקומען צו ידיעת ה', וואס דאס ברענגט ארויס נאכמער ווי ביי אן אדם דארף זיין מופרך (אויך מצד שכל) יעדער אופן פון ע"ז — אז אפילו ווען אברהם האט זיך געפונען צווישן עובדי ע"ז באופן גרוע⁵⁹, „והוא עובד עמהם“, און פונדעסטוועגן איז ער געווען דער

(57) ראה במצות אחדות ה' שם: וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' ע"ז שזה ה' טעות אנוש כו' ר"ל ענין השתוף כו' ומה נמשכים אח"כ לעבוד ע"ז גמורה ולשכוח על ה' ח"ו. וי"ל שהם הם ג' הדורות הנ"ל שבפנים.

(58) שהרי אז כבר „נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום כמ"ש בהלכה ב'.

ו. עפ"י קען מען מסביר זיין וואָס דער רמב"ם האָט בוחר געווען די גירסא, ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו — און ניט די גירסא „בן מ"ח וכי"ב (ונוסף ע"ז איז טעמא בעי — צוליב וואָס דאָרף דער רמב"ם בכלל זאָגן ווי אַלט ער איז דאָ געווען).

ווייל אויך דורכדעם קומט צו אין דער הסברה והדגשה הנ"ל פון שלילת ע"ז:

בנוגע דעם גיל פון ארבעים שנה זאָגן חז"ל⁶² אַז „בן ארבעים לכינה". ד.ה. אַז בעת מען דערגרייכט דעם עלטער פון ארבעים שנה, קומט מען צו, מצד טבעו, צו אַ שלמות אין הבנה והשגה (ע"ז ווי „בן שלשים לכח" שלפנ"ז איז אַן ענין אין טבע האדם, ועד"ז „בן ה' למקרא" שלפניו, און „בן חמשים לעצה", „בן ששים לזקנה" כו', שלאח"ז)⁶³.

דערפון איז מובן אַז די הבנה והכרה אין מציאות הבורא, און אין דער שלילת המציאות והחשיבות פון אַ דבר זולתו ית', איז אַן ענין וואָס איז פאַרבונדן מיט טבע פון שכל הנברא — ניט אַן ענין וואָס איז העכער פון גדר שכל הנברא⁶⁴.

וואָס „השיג דרך האמת והבין קו הצדק" מתבוננת הנכונה כו' וידע שכל העולם טועים כו'⁶⁵.

נאָכמער: דער רמב"ם איז אויך מתאר בפרטיות ווי אַזוי אברהם איז צו דעם געקומען — „וה' תמי' האִך אפּשר שיהי הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהי לו מנהיג ומי יסבב אותו כי אי אפּשר שישבב את עצמו . . ולבו משוטט ומבין".

ד.ה. אַז די בריאה גופא איז מכריח און איז מגלה דעם „דרך האמת", אַז „יש שם אלקה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל כו'".

וואָס דאָס אַלץ איז כּנ"ל, אַ הקדמה און אַ יסוד (און אויך אַ טייל) פון הלכות ע"ז: ניט נאָר איז דאָס מועיל ופועל אַז אַ איד זאָל זיך אויסהיטן פון ע"ז במעשה, נאָר דאָס טוט אויף זיך, אַז במחשבתו ובלבו זאָל נקבע ווערן דער אמת וואָס פאַרהיט ס'זאָל איבערהויפט ניט זיין קיין מקום לחטא זה — אַז בשכלו ווערט ביי אים נתאמת אַז אַלע נבראים האָבן ניט קיין שום מציאות וחשיבות מצד עצמם, וכנ"ל⁶⁶.

(ב) ההלכה בסוג ע"ז שבשקר יסודה, „נביא שקר. כוזבים אחרים" (ג) ההלכה המכרחת שההכרה באלקות (וזה שע"ז מופרכת) הוא מצד שכל האדם, וכנ"ל.

(62) אבות ספ"ה.

(63) „האמת, ה' בן, פרש"י ס"פ תבוא. מאירי לאבות שם.

(64) ומובן שאיז סתירה למיש הרמב"ם פ"ב ה"ג: „מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו ע"ש — כי שם מפורש. שלא יפנה אחר ע"ז כו' ולא ע"ז בלבד הוא שאסור אלא כל מחשבה שהוא גורם כו'". אבל פשיטא שאדם מותר לחשוב ולהשיג אלקות מתוך הבריאה, ואדרבה — זוהי הדרך לבוא לאהבתו ויראתו כמ"ש הרמב"ם הל' יסודות רפ"ב. וראה לקמן בפנים סעיף ט.

(59) ע"פ כל הנ"ל מובן דיוק לשונות הנ"ל ברמב"ם, ולא כתב „דרך השם" (כמ"ש לקמן) „ויעקב אבינו למד בניו כו' ללמד דרך השם". וכי"ב. כו', מדלא הזכיר עד עתה שהי' בזה ציווי ה', מובן שכוונתו בדרך האמת והבין קו הצדק, מצד עצמו. (60) ומפרט גם איך שגשגו הצלמים והתחיל להודיע לעם . . ראי' לאבד ולשכר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם. והיינו דגם המצ' „לאבד ע"ז ומשמש"י וכל הנעשה בשביליה" (רמב"ם שם רפ"ז) הבין והכיר אברהם מדעתו.

(61) וגם החלוקה של ההלכות היא לא רק חלוקה בקשר להזמן וירידת הדורות זו למטה מזו, דהמדובר בהי"ב' לאחר שארכו הימים, ופשיטא בנגע להמדובר בהלכה ג', שמתחיל אז מזמן אברהם — אלא היא (בעיקר) חלוקה בתוכן ההלכה משמשיענו (אופן ההתאמתות וידיעת האדם בשלילת הע"ז: א) בהלכה א' סוג ע"ז שיסודה בטעות בנאי,

ענדיק בן שלש שנים, איז שוין ביי אים געווען א הכרה אין אלקות!"

ז. און מיט דער נקודה וכוונה איז דער רמב"ם ממשיך ווייטער אין דער הלכה, מאריך ומפרט ווי אזוי אברהם, התחיל להשיב תשובות כו' ולערוך דין עמהם. . כיון שגבר עליהם בראיותיו ביקש המלך להורגו כו' און ווי, הי' מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר, ביז ער האט מחזיר געווען העם, לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתי בלבם העיקר הגדול הזה —

דורך ראיות והכרחים שכליים האט ער אומגעקערט, אלפים ורבבות (וואס זיינען געווען עובדי ע"ז), לדרך האמת, ושתי בלבם, וואס כ"ז איז מוסיף ומדיש אין דעם חזק והתאמתות הכרת האדם בשלילת ע"ז כנ"ל.

ח. עפ"ז איז מבואר ענין הנ"ל, אז אילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום:

דא ווערט ניט געמיינט אז לגבי אברהם עצמו, לא הי' נחשב לכלום, נאר לגבי, דורו של אברהם —

און, דורו של אברהם מיינט (ניט די צייט ווען אברהם איז געווארן מפורסם בדורו דורך, הנפש אשר עשו בחרן" (וואס דאס האט זיך אנגעהויבן נאך בחיי

מטבעו ועיקר יצירתו (כלשון המאירי שם) שנולד מתחלה לזה. וא"כ אין מזה ראי' שכן הוא גם מצד שכל וגדר שאר הנבראים.

(69) ואף שכתב, כיון שנגמל איתן זה" — (ובפרט עפ"מ' בהערה 39) הרי ממשיך ומוסיף, והוא קטן. היינו משך זמן אחרי שנגמל, ואז התחיל כו' — כבהגה"מ הובא לעיל הערה 32.

(70) דגם זה מוסיף בהדגשה הנ"ל, תוקף ההכרה דאברהם באלקות, שהיתה עד למסנ"ס שהוצרך שיעשה לו 31.

(71) ראה לעיל הערה 59.

ומהאי טעמא נעמט אן דער רמב"ם די גירסא פון, בן ארבעים שנה הכיר את בוראו, ווייל דאס איז דער גיל ווען די הכרת והבנת השכל איז בשלימות,

און דאס איז בהתאם צו תוכן כל ההלכה והפרק (כאטש אז אויך לדעת הרמב"ם איז רוב שנים יודיעו חכמה" וכנ"ל, בן חמישים כו' אויך נאכדעם איז אברהם נאכאנאנד נתעלה געווארן אין הכרת הבורא, בן מ"ח, נ', וכיו"ב).

עפ"ז איז אויך מובן וואס דער רמב"ם דערמאנט ניט (בתחלת ההלכה) אז אברהם איז געווען, בן שלש ווען, התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו און דערמיט האט זיך אנגעהויבן דער ענין פון, הכיר את בוראו — ווייל דעמולט וואלט דאס געגעבן א מקום לטעות, אז דאס איז ביי אים ניט געווען פארבונדן מיט טבע השכל מצד עצמו, נאר לגמרי באופן נסיי, למעלה מהשכלי; זי-

(65) איוב לב, ז.

(66) ואולי י"ל שזהו תוכן השגת הראב"ד על מ"ש הרמב"ם, בן ארבעים שנה הכיר — יש אגדה בן שלש שנים, שע"פ אגדה זו נמצא דזה שהכיר אברהם את בוראו לא הי' מצד גדר ושכל הנברא כ"א מלמעלה. וי"ל שלכן גם הביא הרא"י, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקיב, שמדיש שהכרת אברהם באלקות וקיום המצות שלו הי' מצד קול ה', שנצטווה. וראה ב"ר רפליט: הציץ עליו כו'. (67) הכרת לגמרי אין בזה — שהרי אפילו כמה דורות לאחריו היו מולידין בני חורא (סנהדרין סט, ב. ב"ר ספליה) ובדור המבול תיכף שנולד הי' עוזר לאמו כו' (ב"ר רפליי).

(68) בחבור התשובה להמאירי שם מפרש דמה דאמרו בן שלש הכיר אברהם את בוראו, ירצו בו שהאז ע"ה להפלטת מזגו ולטוב הכנתו אל העיון והשלמות הוכן ביום תחלת למודו להיות זאת הפנה, ר"ל אמונת היחוד, נשלמה על ידו כו'. והיינו שבהיותו בן שלש לא הי' גם תחלת הכרתו לחשוב ולשוטט בדעתו (שזה הי' אח"כ בהיותו נער קטן). וראה לשונו בפתיחה לאבות.

וגם עפ"ז מובן מה שלא הביאו הרמב"ם כאן, כי זה הי' מורה שמזגו הטוב והעיון כו' הי' באברהם

ווען דורכגענומען מיט הכרה פון אלקות, ע"ד ווי אברהם⁷⁶.

ולפ"ז איז מוכן דער לשון „אילו הי' בדורו של אברהם", ווייל דער מצב הדור איז געווען לאחר מות נח, ווען אברהם איז געווען בשנות השבעים⁷⁷.

ט. לפ"ז דארף מען אבער פאר-שטיין דעם המשך בהלכה ג, וואו דער רמב"ם זאגט, אז נאכדעם ווי די בני יעקב זיינען געווארן אן „אומה שהיא יודעת את ה' עד שארכו הימים לישראל במצרים (איז בהמשך לזה געווארן א שינוי) וחזרו ללמוד מעשיהו ולעבוד ע"ז כמותן כו' וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר" — לפי הנ"ל ברענגט עס ארויס דעם היפך פון דעם תוכן פון דעם גאנצן פרק, אז דער מענטש מצד שכלו גופא איז יודע די אפגעפרעגטקייט פון ע"ז, און יודע ומכיר דעם אויבערשטן — און דא זאגט מען, אז אפילו די „אומה שהיא יודעת את ה'", „חזרו ללמוד מעשיהו ולעבוד ע"ז כמותן".

(76) ע"ז יליפ בפרשי ר"פ לך: לך לך, ושם אעשר לגוי גדול וכאן אי אהה זוכה לבנים, ועוד שאודיע טבער בעולם — שהכוונה בזה היא לא רק שאז נעשה ידוע ומפורסם בעולם, אלא „טבער" זה שמכיר באלקות ומפרסם אלקות נפעל גם בעולם. ואזי נקרא „דורו של אברהם". והרי בפשטי"ם מפורש „ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחור" (לך יב, ד).

(77) כפשוטו של מקרא, כנ"ל בהערה שלפניו. י"ב ל"ח: הבהינן אחריה וגמירי (ע"ז ט, א) דהליכיתו מחור היתה כשהי' בן ג' (וראה סדר הדורות ב"א כג) — אבל ראה מהרש"א שם — הרי מפורש ברמב"ם, והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א"ל עולם" שנאמר כאשר ויטע אשל בבאר שבע לאחר היותו משך זמן בא"י. וראה פרשי וירא (שם, לד). וראה ברכות יג, א: אתחלה נעשה אב לארם ולבטור (כשנקרא אברהם — בן צ"ח שנה) נעשה אב לכל העולם כולו. אבל ראה מאירי שם (בפתיחתו למס' אבות). וראה מגן אבות לתשב"ץ שם.

נח, כנ"ל), נאך) בשעת דער דור איז גע-ווארן דורו, בהתאם צו דעם דרך פון אברהם, צו דעתו שיטתו והנהגתו, וואס דאס האט זיך נאך ניט אויפגעטאן בעת ער איז געווען אין אור כשדים וואס בלויז „גבר עליהם בראיותיו", און אפילו ניט זייענדיק אין חרו, נאך א סך שפעטער, ווען „הגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר" ויקרא שם בשם ה' א"ל עולם עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה:

דער אויפטו אין דעם איז, אז זייער הכרת הבורא איז געווען ניט (נאך) דורך דעם וואס אברהם האט זיי מנצח געווען, „גבר עליהם בראיותיו" און אפילו אויך ניט (נאך) אין אן אופן וואס זיי האבן מקבל געווען בשכלם די הסברות והוכחות פון אברהם, ובמילא איז זייער הכרה אין אלקות געווען ווי א צוגעקור-מענער ענין (פון דעם וואס אברהם האט אין זיי אריינגעגעבן) — נאך „שתל בלבם", ער האט אין זיי איינ-געפלאנצט די הכרה און ידיעה באלקות, דאס איז בא זיי געווארן אן אייגענע זאך, ע"ד ווי בא אברהם — זיי האבן מכיר געווען אלקות (אויך) מצד זייער שכל גופא.

און דעמולט איז מתאים צו זאגן אז דאס איז „דורו של אברהם" — אברהם'ס דור⁷⁸, אז דער דור⁷⁹ איז גע-

(72) וירא כא, לג.

(73) וע"ד דבר הנסוע, שהארץ עצמה מצמיחה אח"כ.

(74) ועפ"ז היז ע"ד הלשון שבדיעה ה' בזהר ובפרשי „אילו הי' כדרא דכולהו צדיקים". בדור צדיקים.

(75) ראה מאירי בפתיחתו לאבות (ד"ה ונשוב בסופו): הישיב רוח רוב העולם לאמונת ה' ית'. וראה שם לפניו (ד"ה והי' משיכ) בנוגע להלימוד דחנוך ומתושלח נח.

קומען (בזמן אברהם) דורך דער איי-גענער הכרה — „שױן ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כו'״ — דאָרף מען וויסן אַז אויך דאָס איז פאַרבונדן מיט דברי ה', נבואת משה רבינו, דער אוי-בערשטער „הודיעם דרך עבודתו“.

ויש לומר אַז דאָס איז אויך נוגע להלכה: אפילו דער, וואָס די שלילת מציאות העי' און די הכרה איז באַ אים מושג ומוכרח מצד השכל, דאָרף ער מקיים זיין די מצות וציווי עי' (אויך די לית שבה, דעם ניט דינען עי') מצד דעם וואָס „הודיעם דרך עבודתו“.

י"ד. על פי כהנ"ל קומט אויס, אַז איז פרק א פון הלכות עי' ברענגט דער רמב"ם אַרױס צוויי הלכות: א) אַז דער חטא פון עי' איז אַן ענין וואָס איז מופרץ אויך מצד שכל האדם, און עס דאָרף באַ אים בשכלו נתאמת ונקבע ווערן די אָפגעפרעגטקייט און די פרטי ציוויים ואיסורים דע'': ב) ומאידך, אַז דער קיום פון דער מצוה בפועל דאָרף ניט זיין „געבויעט“ (נאָר) אויף זיין הכרה וידיעה, נאָר ער זאָל עס טאן דערפאַר וואָס „הודיעם דרך עבודתו“, ווייל דער אויבערשטער האָט אַזוי אָנגעזאָגט עי' משה רבינו „רבן של כל הנביאים“ ד.ה. דער קיום בפועל דאָרף זיין מיוסד אויף אמונה בהשם" און אויף דער יראה צו עובר זיין אויף ציווי השם.

איז דאָס מובן לויטן המשך וסיום הפרק אין רמב"ם, וז"ל: „ומאהבת ה' אותנו עשה משה רבן של כל הנביאים ושלחו כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' בישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהי' משפט עי' וכל הטועים אחריו“.

דער רמב"ם איז דערמיט מדגיש: דאָס וואָס די מציאות פון עי' און עבודתה באיזה אופן שהוא (אפילו באופן פון דור אנוש) האָט קיין מציאות ניט, איז טאָקע אַן ענין המושג ומובן מצד טבע שכל האדם און מוכרח מצד הבריאה, כנ"ל, און דאָס איז נוגע צו וויסן אַלס הקדמה צו הלכות עבודה זרה, וויבאַלד דאָס איז פועל אין שכל האדם הכרת אלקות און שלילת עבודה זרה, כנ"ל —

אַבער צוזאַמען דערמיט מוז מען וויסן, אַז מקצן ניט פאַרלאָזן י"ד, בויען אויף דעם אַליין, אַז זיין שכל זאָל זיין דער איינציקער יסוד צו אָפּהאַלטן זיך פון עי' און צו האָבן די הכרה אין מציאות הבורא און דינען אים; ווי מען זעט עס פון ישראל כימים ההם, אַז נאָכן ווערן אַן „אומה שהיא יודעת את ה'“ איז ווען „ארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהו ולעבוד עי' כמותן כו' . . חזרוין בני יעקב לטעות העולם ותעיתו“

— כדי צו באַוואַרענען פון חטא עי' האָבן זיי געדאַרפט אָנקומען צו דעם וואָס „מאהבת ה' אותנו . . עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו וכיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו כו' — ד.ה. אַז דער קיום איז געווען מצד ציווי ה'.

און ניט נאָר די הכרה אין מציאות הבורא נאָר אויך עבודתו, וואָס אויך דאָס איז אַן ענין צו וועלכן מאַינ צוגע-

(78) רמב"ם שם היג.

(79) וייל שלכן הקדים הרמב"ם „כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם כו'“, ואינו אומר סתם שהכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו, כי מדגיש שהחיווך והקיום לדרך עבודתו (ומצות עי' ש.הוא עיקר כל המצות כולף) הוא לאחר: א) „שנתנבא משה רבינו“, היינו גילוי דבר ה' מלמעלה, ולא כמו שהי' לפניו שהידיעה וההכרה בה באה עי' שאברהם הכיר מכה

„צונו בהאמנת האלקות שנאמין שיש שם עילה וסיבה כו' — דער ציווי איז, און מ'זאל גלויבן מיט אמונה" (העכער פון שכל) אין דער מציאות פון אן עילה וסיבה אלקית.

יא. ועפ"י יש להוסיף בפנימיות הענינים:

כשם ווי בא דער הכרה וידיעה אין בורא עולם, ביי דער מ"ע, איז ניט מספיק צו האבן בלויז די ידיעה אין אלקות⁸⁴, ווארום היות אן דער מענטש איז דאס מכריח בשכלו הוא — און מיטן שכל קען מען „נעמען" נאר די בחי' פון אלקות וואס ווערט נמשך בבחי' „מצי" ראשון והוא ממציא כל נמצא"⁸⁵, ד.ה. ווי דער אויבערשטער כביכול איז זיך מצמצם צו האבן א שייכות צו מציאות העולם — אבער די הכרה אין „אמיתית המצאו" פון אלקות, דער אור האלקי ווי ער איז העכער פון האבן א שייכות צו וועלט — דאס קען מען „נעמען" נאר מיט אמונה, וואס איז למעלה מהשכל;

אזוי איז דאס אין דעם צד פון שלילה, אין די ציווי וואס איז ע"ז, און (ניט בלויז זייער קיום בפועל דארף ניט זיין געבויט נאר אויף שכל, נאר אויך) דאס וואס עס דארף ביי אים נתאמת ווערן בשכלו דער העדר המציאות והחשיבות פון יעדער זאך אויסער דעם אויבערשטן (ועאכויכ

די ציווי וואס איז ע"ז זיינען דער צד השלילי, דער ענין פון ל"ת, און דער צד החיובי שבזה איז די מ"ע פון ידיעת ה' ואחדות ה' [און ווי דער רמב"ם זאגט⁸⁶, אן דער ספר הראשון פון ספר היד „אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה כו' כגון יחוד השם ב"ה וואס איז ע"ז וקראתי שם ספר זה ספר המדע"⁸⁷] — איז אויך ווען ער רעדט וועגן דער מ"ע ברענגט דער רמב"ם די ביידע דערמאנטע ענינים:

אין אנפאנג ה' יסודי התורה זאגט ער דעם לשון „לידע שיש שם מצוי ראשון (לידע שיש שם אלוה"⁸⁸), און די מצוה באשטייט אין וויסן און פארשטיין בשכל אן ס'איז פאראן דער מצוי ראשון, דער אלוה בורא העולם; און אין אנהויב סהמ"צ⁸⁹ זאגט דער רמב"ם דעם לשון

עצמו (וראה שליה רעה, א.י. ב.) „בחר ה' ישראל לנחלה", נבחרו ע"י הקב"ה, ולא כמו שה' עד עתה „שנעשית (מאלי) אומה שהיא יודעת את ה' — שכ"ז מוסיף בהבנת הענין דהכחירן במצות והודיעם דרך עבודתו — בא מצד אמונה בה' כו'. במנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם נתחלתו.

(81) ראה לעיל הערה 54.

(82) לשונו בהכותרת להל' יסודי התורה. ועד"ז

במנין המצות שבריש ס' היד מ"ע א.

(83) מ"ע א.

(84) אבל י"א (ראה סהמ"צ הוצאת הר"ח העליר והר"י קאפה) שגם בסהמ"צ התרגום הנכון הוא — ידיעת אלקות. אבל בסהמ"צ להציץ מצות האמנת אלקות בתחלתה העתיק לשון הרמב"ם מסהמ"צ כפנים — ל' אמונה — ומפרש שם שלדעת הרמב"ם שם ב' הענינים (ידיעה ואמונה) — ראה שם סה"ב.

(85) ראה בארוכה סהמ"צ להציץ שם.

(86) רמב"ם ריש ה' יסוה"ת. וראה בארוכה „הדרן" על ספר משנה תורה להרמב"ם (קה"ת, תשמה) בבאור הלכות הראשונות דהל' יסוה"ת.

(*) וע"פ זה יש לבאר לשון הרמב"ם „עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו כו", שמורה דמעלתו אינה מעצמו כ"א שה' עשה (וראה פ"ר דוד עראמה לרמב"ם כאן). כי זה מוסיף בהדגשה הנ"ל שדבר ה' וציוויו בא מלמעלה. עד דגם מעלתו של משה רבינו באה מאת ה'. ולהעיר דהעילוי בנבואת משה שהוא רבן של כל הנביאים מבאר הרמב"ם לפניו, בהל' יסוה"ת (פ"ו הי"ז בארוכה, שהתגלות אלקות אליו היתה באופן הכי נעלה במראה כו' הוא עומד על עמדו שלט"ו ומתנבא בכל זמן שיחפץ כו'). שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד ממלאכי השרת, ע"י"ש. וראה לקמן הערה 88.

דעם אויבערשטן, ובדרך אמונה⁸⁷, דע-
מולט דערהערט ער באמת⁸⁸, אז יעדע
מציאות זולתו ית' איז מושלל בתכלית.
(משיחת מוצאי ש"פ נח תש"מ)

(87) ולהעיר, שגם אצל אברהם, אחר שהשלים
הכרתו את בוראו עד מקום שיד העיון משגת בא
לכלל אמונה בה, ראה עקידה דלעיל הערה 20. ועד
שנק' ראש למאמינים — ראה שמור פכ"ג, ה.
שהשיר פ"ד, ח (ג).

(88) וייל שלכן מדגיש הרמב"ם כאן בסוף הפרק
ענין נבואת משה (ולא כתב סתם שציונו ה' במית
וכו"ב), כי זה מוסיף ההתאמתות בהציווי דע"ז,
שהרי נבואת משה, עינינו ראו ולא זר⁸⁹ (רמב"ם הל'
יסוה"ת פ"ז ה"א), „נבואתו של משה ראינו ושמענו“
(שם בסוף הפרק). ובפרט בע"ז. שלכן נביא שבא
ואמר שה' צוהו שתעבד ע"ז כו' אין שומעים לו
שהרי בא להכחיש נבואתו של משה⁹⁰ (רמב"ם שם
ספ"ט) — ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך,
שכ"ז הוא הקדמה להתאמתות דמצות וציווי ע"ז,
גם כשבא מצד ציווי ה', „הודיעם דרך עבודתו“.

דער קצה הכי תחתון פון ע"ז) אויך די
שלילה איז ניט גענוג ווען זי איז נאָר
מצד השכל, ווייל [נוסף אויף דעם אז
בעת (נאָר) זיין שכל איז דער יסוד, קען
געמאָלט זיין אז זייענדיק מושקע אַ
ריבוי זמן אין וועלט און אין עניני
העולם, האָט די מציאות פון וועלט (וכל
השייך לו) אַ השפעה ופעולה און איז זיך
מתגבר אויף זיין שכל, ביז צו דערפירן
ר"ל צום קצה הכי הפכי והכי תחתון, ווי
ס'איז געווען באַ די אידן אין מצרים, אז
מצד זה וואָס „ארכו הימים“ איז „חזרו
ללמוד מעשיהו ולעבוד ע"ז כמותם“],

שכל האדם איז אַ מציאות — אַ
מציאות נבראת מוגבלת, דעריבער האָט
שכל ניט בכח צו שולל זיין די מציאות
הנבראים בתכלית השלילה.

דוקא ווען דאָס קומט מצד הציווי פון

נח ב

אָרט וואו ס'איז פאַראַן אַ שוועריקייט אין פשוטו של מקרא, ווערט עס באַ-וואָרנט אין פירוש רש"י: און דאַרטן וואו ער שרייבט ניט קיין פירוש (און זאָגט ניט „לא ידעתי" וכיו"ב), איז דאָס אַן ענין וואָס איז מובן מעצמו — אָדער פון דעם פסוק גופא, אָדער פון די כתובים צי פירושי רש"י שלפני פסוק זה.

לפי זה דאָרף מען פאַרשטיין: דאָס וואָס דער סך-הכל בכתוב פון נח'ס יאָרן שטימט ניט מיט מספר שנותיו שלפני ושלאחרי המבול (וואָס דאָס איז מכריח צו זאָגן אַז „שנת המבול אינה עולה מן המנין") איז אַ סתירה גלויה בפשטות הכתובים¹¹ — און רש"י באַוואָרנט עס ניט בפירושו על התורה?

מ'קען ניט זאָגן, אַז רש"י האַלט אַז בפשטות, איז „שנת המבול אינה עולה מן המנין"¹² — אדרבא דאָס איז אַ חידוש גדול און רש"י וואַלט עס גע-דאַרפט שרייבן בפירוש. ובפרט אַז אין דעם חשבון פרטי ווערט שנת המבול יע גערעכנט אין דער תורה, כנ"ל: פריער

א. אויפן פסוק „ונח בן שש מאות שנה והמבול ה' מים על הארץ", שטייט אין מדרש¹³, אַז „שנת המבול אינה עולה מן המנין", ד.ה. (ווי מפרשים זאָגן), אַז דער מבול-יאָר ווערט ניט צוגערעכנט „לשנותיו של נח", ווי מיר זעען — „כש-הקביה" מונה שנותיו של נח אינו מונה שנת המבול. שאתה מוצא שנה חי ט' מאות ונ' שנה ואחת עם שנת המבול, שכן הוא אומר ונח בן שש מאות שנה והמבול ה', משמע שהמבול ה' לאחר שש מאות שנה, דכתיב' ויהי באחת ושש מאות שנה (גו') חרבו המים, וכתיב' ויהי נח אחר המבול שלש מאות (גו') וחמישים שנה, וכתיב' ויהי כל ימי נח (אשר חי') תשע מאות שנה וחמישים שנה, וה' לו לומר תשע מאות שנה וחמישים ואחת שנה — אלמא שאין שנת המבול עולה למנין שנותיו" (און מ'איז מסביר דעם טעם הדבר, „ולפי שהיתה שנת צרה לא עלתה לו שנת המבול למנין שנותיו").

שוין גערעדט כמה פעמים¹⁴, אַז דער-פון וואָס רש"י זאָגט בכמה מקומות כפ"י רושו על התורה¹⁵ דעם אויסדרוק „לא ידעתי" וכיו"ב, איז מוכח, אַז אין יעדן

(11) ודוחק גדול לפרש מ"ש „אחר המבול" — אחר חזלת המבול (ע"ד הפירוש שהובא באבן עזרא (פרשתנו י', כא) עה"פ י"א, י'). שנתים אחר המבול", או אחר מ' יום שה' המבול (פרשתנו ז', יז, וראה לקו"ש שבהערה הבאה) — כי בפשטות, „יהי נח אחר המבול" כאן היינו חייז לא בתיבה. עכ"פ בסמיכות להציווי בתחלת הסיפור: צא מן התיבה. (12) ואף שפירש רש"י (פרשתנו ח, כב), „שלא שמשו המזלות" („כל ימות המבול"), מ"מ [נוסף על המבואר במ"א (לקו"ש ח"י ע' 21) ע"ד הפשט אין הכוונה בזה לכל שנת המבול (וראה יריעות שלמה (מהרש"ל) לפרש"י שם), הרי גם אם כוונתו לכל השנה] אינו מובן מדוע לא תהא שנה זו נמנית לשנותיו של נח, ובפרט שבכתוב מפורש (כפנים) ששנה זו נמנית לו.

(1) פרשתנו ז', ו.
(2) ב"ר פליב, ו. ירושלמי ריש ר"ה.
(3) רש"י ומת"כ לב"ר שם. וראה גם צרור המור פרשתנו ז', יא.
(4) לשון רש"י לב"ר שם.
(5) פרשתנו ח, יג.
(6) שם ט, כח.
(7) שם, כט.
(8) תיבות אלו ליתא בכתוב.
(9) ראה לקו"ש ח"י ע' 13. ובכ"מ.
(10) נסמנו בלקו"ש ח"ה ע' 1 בשה"ג להערה 2.
ועוד.